

RECENZIJJE

Franjo Šanc, D. I.: Poviest filozofije, II. dio: Filozofija srednjega vieka, Zagreb (1943), 8°, str. 430. Izdala »Knjižnica života«, Zagreb I/147.

Izreči objektivno ispravan sud o II. svesku Poviesti filozofije od p. dr. Fr. Šanca, opravdano mogu učiniti filozofi od struke. Na mjestu je međutim, da se o njoj kaže i riječ kao o knjizi, koja zanima ne samo filozofa nego i teologa. Ako ikoja, a ono ova knjiga zanima bogoslova, jer je u njoj obrađena ona filozofija, koja po namjeri Crkve ima da bude podloga čitavom bogoslovskom sustavu: skolastična filozofija. I ako naši bogoslovi budu po njoj oblikovali svoje poznavanje onih načela, koja su došla do izražaja u svoj ljepoti kod velikoga učitelja sv. Crkve — Tome Akvinskoga, ne bojim se, da se steći pogrješan sud o skolastičkoj filozofiji, koju opravdano nazvaše »ancilla theologiae«.

P. Šanc je sabirući i raspoređujući građu za ovaj svezak svoga djela, jamačno najbolje osjetio, što je Crkvi skolastička filozofija. I kad je obradio predhodne pojave, liepo nazvano »doba priprave«, prikazao je u drugom razdoblju »stvaranje velikih sistema«, da se u njegovom V. poglavlju sa svom ljubavlju usredotoči na prikazu filozofije sv. Tome Akvinskoga. I ako u knjizi od nekih 400 stranica, otpada čitavih 200 stranica na prikaz filozofije sv. Tome Akvinskoga — onda je to ne samo razumljivo, nego i opravdano. Šteta je što pisac nije dao taj dio i posebno odštampati u knjigu, koja bi imala postati »vade mecum« svakoga hrvatskog bogoslova. Nigdje još nismo dobili ovako sustavan, kritički zaokružen i dotjeran prikaz života i filozofije sv. Tome Akvinskoga, kao što ga imamo u ovome djelu. Pisac je dobro osjetio, da je u poviesti filozofije srednjega vieka središnja osoba sv. Toma. Sve što je prije njega, teži k onom vrhuncu, na koji se on uzpeo neizporedivom sigurnošću. A sve što je iza njega, ostavlja vidljiv trag, obasjan svjetlom s vrhunaca trinajstoga vieka. Ostatak autoru harni svi, koji su s papama posljednjega vremena spoznali, da je u geniju Akvinčevu dana i našem suvremenom doba najbolja obrana. Što iz bližega i što pozornije pratimo strujanja modernoga i najmodernijega vremena, sve se više uvjeravamo, da je skolastika u najboljem značenju riječi »philosophia perennis«. Shvaćamo, da je godilo p. Šancu zabilježiti riječi sv. Alberta o Tomi. Tako se, veli, »na najdivniji način izpunilo, što se sveudilj izpunjava. Tomina se riječ sada s najvećim poštanjem i udivljenjem, ali i s najvećim povjerenjem sluša od jednoga stožera zemlje do drugoga, od najvećih učenjaka svih naroda do početnika filozofske i teološke nauke, diljem čitavoga svijeta.« (str. 191).

Ne znam, da li bi tko drugi bio pozvaniji napisati nam ovo djelo, nego što je upravo prof. dr. Šanc. Priznajem, da bi možda kod drugoga kojega, pisca bilo više »estetizma«, možda i više »pedagoške obzirnosti«. Možda bi bilo manje »znanstvenog aparata i manje citata«, ali ne vjerujem, da bi bilo onoga što je najglavnije: shvaćanja duha i misli srednjega vieka. To je u potpunosti bio sposoban primiti u sebe i dati iz sebe samo čovjek, koji i danas živi u neku ruku duhom i mislima srednjega vieka. Ja shvaćam, da će ponekom laiku čitatelju možda doći misao, kao što je jednom došla i smionost, da to i javno napiše: kako prof. Šancu »izraz šepa«, kako je »nejasan«, kako »ima nedostataka u prikazivanju«, kako »odveć podsjeća na skolastičke seminare, vježbe i dispute, kako kod njega »pitanje obradbe nije dovoljno spretno ni dosta sretno riješeno«, kako bi on želio, da je knjiga »zaobljenije dana« i sl. Može se to sve tako činiti nekome, tko točno ni dostatno ne poznaje srednjega vieka, i tko možda gleda na nj očima kritičara modernoga

doba. Ali to su sve, držim, sitnice prema cjelini, koju predstavlja čitava knjiga. Ja ću poći i dalje, pa ću reći, da u njoj ima i po koja netočnost, mnogo oslona na tuđe sudove; po koja slabija strana prikaza i slabije podkriepljeno mišljenje. Ali to cijenim, ne umanjuje vrijednosti čitava djela, koje je u sebi zaokružena cjelina. Svu je tu građu mogao proživjeti i oblikovati samo čovjek, koji je odavno poznat sa svakim i knjizi spomenutim imenom. Njegovo filozofsko gledanje i suđenje pomagalo je solidno bogoslovsko znanje. Za pisca poviesti filozofije srednjega vijeka nikada ne bi bio podesan čovjek, koji je daleko od skolastičkih seminara i disputa »i koji nema uvida« u bogoslovsko-filozofske probleme.

P. Šanc je u ovom djelu prikazao i najvećega protivnika sv. Tome — Ivana Duns Skota objektivno i nepristrana čovjeka dostojno. Čista je objeda, kad mu se netko usudio dobaciti »nefilozofski luksus omalovažavanja« s obzirom na »autoritet dr. Balića u pitanju Duns Skota.« Taj nije shvatio na što se odnosi autoritet dr. Balića, pogotovo kad je o. Šanc u osvrtnu na skotizam napisao i ovo: »Razumijemo zašto (skotisti) nastoje, kako bi u što ljepšem svjetlu prikazali osobito one nauke, u kojima se Skot udaljio od sv. Tome. Sve ovo nastojanje od najveće je koristi za spoznaju istine, koja je uvijek poglavita svrha svakoga iztraživanja« (str. 377).

Sad tek čitajući djelo dr. Šanca mogu neki uvidjeti, kako su daleko od toga, da s dostatnom kritičkom akribijom prođu u skolastičku filozofiju srednjega vijeka. Drugim riječima: nju treba znati shvatiti, a knjige skolastičkih pisaca čitati. Ne čitati samo prikaze što su ih drugi napisali, nego naučiti onaj i onakav način govora, kojim govore skolastici. Onda bi možda našli mnogo više ljepote u djelu o. Šanca. Priznajem, da bi »estetska dotjeranost izraza« godila uhu čitatelja koji je od srednjega vijeka svojim duhom daleko. Možda će se vremenom naći čovjek, koji će i s te strane zadovoljiti. Za sada smijemo biti zadovoljni s ovim djelom, koje će dobronamjerna čitatelja iscrpno i objektivno uputiti u filozofiju srednjega vijeka.

Dr. A. Ž.

Fra Vendelin dr. Vasilj: Filozofija komunizma, Mostar 1944. Savremena pitanja sv. 43, 8° str. 128.

Među knjigama »Savremena pitanja« što ih izdaju oo. franjevci u Mostaru, izašao je 43. svezak pod gornjim naslovom. Pisac mu je doktor za političke, ekonomske i socijalne znanosti katoličkog sveučilišta u Parizu. Prvi dio svoje doktorske teze izdao je ovdje u hrvatskom jeziku, a drugi i treći slediti će kasnije pod naslovom »Komunizam i vjera« i »Komunizam i obitelj«. Kad sva tri diela izađu štampom, imat ćemo o komunizmu, njegovoj znanstvenoj i društvenoj vrijednosti djelo, s kojim ćemo moći biti ponosni. Sudeći po ovom prvom dielu, to će djelo u zaokruženoj, iscrpnoj i potpunog sličici reći o najsudbonosnijem pokretu našega vremena pravu riječ. Znamo, da je ta riječ već izrečena; tek našem svjetu koji je u svojoj ogromnoj većini protivnik komunizma — nije ta riječ upravljena još na ovakav način, kako joj ga pruža fra Vasilj. Ovdje se o komunizmu govori na temelju djela komunističkih prvaka. Ništa nije samovoljno utvrđeno, što nije odmah dokumentarno utvrđeno. Nema u djelu proizvoljnih natezanja ni deklamatorskih nabacivanja. Tu je čista logika primijenjena na načela i praksu. Nepristran čitalac mora steći uvjerenje, da se pod krinkom znanosti radi ovdje o sustavu, koji je u sebi neodrživ, jer je u sebi protuslovan. Polazeći od zamamne i privlačive teze, koja ide za pravednijom podjelom materialnih dobara, ovaj se sustav krivnjom svojih ideologa izvrgao u nasilje, kako na polju idejnom, tako pogotovo u praktičnom društvenom životu.

Sustavno i dosljedno izvodi pisac svoje zaključke iz nauke samih osnivača komunizma. Njegov je način izlaganja uvjerljiv, njegov stil privlačiv. Neka kod II. i III. diela pripazi još na to, da se mnoge tudice (kolektiv, zelus, karakter, princip, oportunitizam, kontekst, demaskiran, determiniran, fikcija, kontradikcija, i dr.) dadu liepo izreći i dobrim

hrvatskim izrazom, zatim neka svaki navod o tuđim djelima ili riečima (kao na pr. na str. 22., 66., 118.) podkriepi izvornim mjestom, gdje se može naći — pa će njegovo djelo biti u svakom pogledu odličan izvor za pravo i objektivno upoznavanje komunističke nauke i prakse.

Dr. A. Ž.

De Varceno-A Lojano-A Grizzana: Institutiones theologiae moralis ad normam iuris canonici. Vol. IV. De sacramentis Torino 1940, 8°, str. 702, Lit. 30.— Vol. V. De censuris, de castitate et vitiiis oppositis, 8° str. 196, Lit. 15.— Torino 1942. M. E. Marietti.

Stari se kompendij P. de Varceno polagano nastavlja i sada je konačno dovršen. O. I., II. i III. svezku ovoga djela govorili smo u B. Smotri: god. 1934. str. 403., god. 1935. str. 348., god. 1939. str. 146. i preporučili ga kao solidno izrađen, pregledno i sustavno sastavljen, novim pogledima snabdjeven priručnik. S istom pohvalom valja nam spomenuti IV. svezak, koji nakon traktata de sacramentis in communi, niže s moralnog gledišta katoličku nauku o pojedinim sakramentima. Izdavač ovoga djela, kako sam iztakao kod prijašnjih svezaka, ne zanemaruje tuđih mišljenja, nego ih izlaže i ocjenjuje, pružajući po svom uvjerenju dokaze za onu misao, koja mu se čini najboljom. Osobito treba ovdje s pohvalom istaći traktat de poenitentia i de matrimonio. — U V. je svezku izložena po C. Z. nauka o crkvenim cenzurama u prvom, a o kreposti čistoće u drugom dielu. Griesi protiv čistoće navedeni su i ocijenjeni bez prigovora.

Tim je svezkom dovršeno čitavo djelo. I ako ne oskudievamo s udžbenicima iz morala na latinskom jeziku, uvjeren sam, da će i ovaj steći svoje prijatelje radi iscrpna, pregledno izložena i ocijenjena gradiva.

Kao posebnu odliku treba u njemu spomenuti brižno vezanje moralne nauke s propisima Crkvenoga Zakonika. To je od velike koristi onomu, tko se djelom služi. A čitavo je gradivo izneseno u razmjerno obsežnom objamu, tako da nisu izostavljena ni pitanja, koja se mogu činiti od sporedne važnosti, ili na koja bi svatko mogao, odgovoriti i s malo doumljivanja. — Nizka cijena ovoga djela omogućuje također zanimanima, da ga nabave za svoju knjižnicu.

Dr. A. Ž.

Garčević Muhamed: a) Zapisi i hamajlije, I. dio, 8°, str. 62; b) Kolušja-Hamajlija Husein — kapetana Gradašćevića, 8°, str. 20. Izdanja Hrvatskog državnog muzeja u Banjaluci, Sarajevo 1942.

Knjižica o zapisima i hamajlijama ima po namjeni pisca zadaću, da sačuva uspomenu na pisanje ili spravljanje zapisa, kako su uobičajeni kod našega muslimanskoga svijeta u Bosni. Kako se širenjem prosvjete uklanjaju sve pojave praznovjerna značaja, tako izgibaju pomalo i zapisi po Bosni. Kod našega su katoličkog svijeta već posve izginuli, jer im se vjerska vlast suprotstavila. A kod muslimana će također s vremenom izginuti, jer im se suprotstavlja moderna medicina. Pisac knjižice govori u njoj o »načelima i suštini nauke o zapisima«. To nije nikakova nauka, nego posve obično pučko praznovjerje, koje u interesu hrvatskoga naroda u Bosni treba da što prije podupno iščezne.

Izpravljam piščeve tvrdnje na str. 4. i sl. da je »kršćanstvo... doprinelo također neke pojedinosti u vjerovanju u hamajlije odnosno u zapise«. Nije toga doprinelo kršćanstvo, nego puk, koji svoga kršćanstva nije dobro shvatio ni razumio. Ne stoji, da »kršćanski znakovi blagoslovljeni od svećenika dobivaju tajanstvenu snagu i da mogu prerazno djelovati (škapulari)... da mogu djelovati »protiv bolesti i nesreća, ili na pr. olakšati trudnim ženama radanje...«

To je krivo. Ni škapulari, ni slike svetaca ni medaljice od voska nemaju nikakove snage djelovanja, nego su samo vanjski znak, koji sjeća vjernika Božje snage i milosti. Ona dolazi jedino i izključivo od Njega, a nije ni najmanje sadržana u škapularu ili medaljici. I dobro poučeni vjernici kršćani sami znadu, da ona tvar ili kovina nema po sebi

ni u sebi nikakove snage, nego samo sposobnost, da ga sjeća na Boga, od kojega je sva snaga i moć. Pisac je to barem lako mogao saznati od svakoga katoličkog svećenika u Bosni, pa nije toga trebao iznositi u svojoj knjižici, kad je neizpravno. Nije točno ni ono na str. 9. da »u našim krajevima spravljaju zapise muslimanske hodže kao i katolički i pravoslavni svećenici...«, iako su prije spravljali zapise, naoko, ali ne u stvari jednako kao i hodže; danas ih više ne spravljaju nikako, jer im je to baš u Bosni izrično zabranjeno.

Inače će knjižica M. Garčevića poslužiti kao vrelo za poznavanje narodnih običaja među muslimanima. To se isto može reći i o knjižici br. 2, koja opisuje košulju-hamajliju Husein-kapetana Gradaševića.

Prof. A. Ž.

P. Severin Lamping: Četrdesetorica govore. Vlastiti prikaz borbe za istinom 42 modernih mislioca iz 22 naroda. Zagreb 1944, 8°, str. 228, ciena broš. 300 K, vezano 500 K.

Prijatelj obraćenika Msgr. dr. M. Beluhan izdao je u prievodu knjigu, u kojoj čitav niz obraćenika prikazuje vlastitim opisom svoj prielaz. Namjera mu je, veli u predgovoru hrvatskom izdanju, da se naši domaći intelektualci čitanjem i gledanjem tuđih poteškoća, oslobode svojih, što ih još drže u nekoj otdudenosti od Crkve. A po mišljenju sabirača ovih prikaza p. Severina Lampinga, njihovo je iskreno i zanimivo pripovijedanje — snažna apologija katoličke istine.

Ni prvog želji ni drugoj tvrdnji, nemamo što dodati. Tek smijemo slobodno utvrditi, da se čestito srdce i iskrena kršćanska duša, ne može oteći dojm, što probija iz ovih nanizanih prikaza vlastitih obraćenja. Tko ih čita bez predrasuda, mora priznati ljepotu kršćanske nauke o milosti Duha Svetoga, koji svakoga na svoj način potiče i vodi. Upravlja k vječnoj Istini korake svakoga, tko Mu se s pravom željom obrati i ne stavlja zapreka sa svoje strane. Mora kraj toga ako ne zavoljeti Kristovu ustanovu Crkvu, a ono barem kako tako priznati pred sobom, da je ta katolička Crkva jedina oaza, gdje ljudske duše za ovozemnoga života nalaze svoje smirenje. Ne sumnjam ni časka, da će trud i trošak uloženi u ovo djelo, donieti obilan plod. Pa ako izvede iz tame i k Crkvi privede makar samo jednu jedinu dušu — dosta je!

Vanjska je oprema knjige za ovo ratno vrijeme vrlo ukusna. Knjigu treba proširiti što više među našom inteligencijom.

Dr. A. Ž.

G. St. PAŠEV: Nравstveni-te osnovi na obštetvenost-ta. Čast prva: Obšt pogled vrhu obštetstvo-to i vrhu njejoj učenia za njegova-ta suštност i osnovi, Sofia (1941), 8°, str. 108; Čast vtora: Hristijanska obštetvenost, Sofia (1942), 8°, str. 112.

Oba diela sačinjavaju jedinstvenu znanstvenu radnju prof. Paševa o najaktuelnijem pitanju današnjega vremena: o moralnim osnovima društvenosti. U jeku razmahanih teoretskih navijanja modernih sociologa, da nekako spase i očuvaju društvo i društvenost od razpadanja, poštovani autor dolazi svom narodu sa studijom, koja mu govori jasno i otvoreno: da modernom društvu nema obstanka, ako se ne postavi na temelje, što mu ih pokazuje kršćanstvo. Ako tko baš ne će da iziđe samo kršćanstvo, mora svakako iztaknuti duhovne osnove društvena života. Bez nekih osnovnih moralnih zasada, što ih najsrednije predstavlja kršćanstvo kao sustav, ne da se spašavati suvremeno društvo. U naglasavanju samo gospodarskih, prosvjetnih, bioloških i prvenstveno materialnih činbenika, ne da se pravilno ni protumačiti, a kamo li održati društvena cjelokupnost. Razaranje ili destrukcija će neminovno nastupiti, gdje se zanemari duh, kao prvenstveni i glavni činbenik društvenosti. Pod uplivom ideja modernih sociologa, suvremeni pisci vrlo lako zastranjuju i ne vide u društvu ništa drugo nego skupine, koje se diferenciraju prema uplivima i utjecajima skoro izključivo izvanjskih činbenika. A sve takvo umovanje vodi manje više k materializmu, a od njega k boljševiziranju društva.

Radnja je podijeljena u dva diela: prvi radi o obćim pogledima na društvenost i o mišljenjima, što se dotiču biti, početka i sastava njezina. S pravom se autor opire nazorima modernih sociologa o biti društva i društvenosti, koji ih gledaju s čisto izvanjske strane, a ne prodiru u nutrinju. Nju najbolje i najobjektivnije izlaže kršćansko poimanje društvenosti. Nisu ništa bolji ni njihovi nazori na početak društvene organizacije. Hobbes, Rousseau, Durckheim, Fouille, Giddings, jednako kao ni Troeltsch, Oppenheimer, Spann, Tönnies, Simmel, Sombart, Spranger, Th. Litt i dr. niti daju izpravna tumača o početku društvenosti, niti objašnjuju njezinih elemenata, niti daju karakteristike, koja bi mogla zadovoljiti. Tko ne promatra čovjeka u realnoj ovisnosti od Boga, ne samo ukoliko je stvor Božji, nego napose ukoliko je od Boga ovisan i s Bogom vezan u svom životu, nužno se mora naći u položaju, da mu rieči ostaju prazan zvuk, kojemu ništa ne tumači i ne rješava.

U drugom je dielu prikazana društvenost s kršćanskoga stajništa. Po njoj nema sukoba između pojedinca i društva; sve se odvija u skladnoj povezanosti. Fizička čovjekova strana ne prieči, da se njegova društvenost razvije do visoka stupnja. A najkorisnije će se razviti, kad ljudi shvate, pa prema tomè provedu u život moralna načela. Krepostan život — najbolje je rješenje svih socialnih sukoba. To je shvaćanje kršćanske sociologije osnovano na ljudskoj prirodi, ono zato ne može s njom doći u sukob. Najbolje se to vidi kod promatranja obitelji kao osnovne stanice društvenoga života.

Kad se uzmu u obzir načela kršćanstva i njihova stvarna primjena na život, mora se naći rješenje težkih pitanja, što su već do sada naniela toliko teškoća čovječanstvu. I danas trpimo svi bez razlike, što smo ih zanemarili i zaboravili u životu. I dok se smjernice, što su ih čovječanstvu dali pape Leon XIII. i Pijo XI., ne budu barem u nekom stupnju primienile u životu ljudi, ne će biti mira ni nekoga relativnog zadovoljstva među ljudima.

Prof. Pašev razvija svoje misli na strogo znanstven način. Ne dođuše sa znanstvenim aparatom, ali sa znanstvenom metodom. Kao sve, tako i ova radnja nosi značaj ozbiljna i duboka razmatranja. Za razvoj kršćanskog poimanja društvenosti i društvenih pitanja, mora se ova radnja označiti kao odlična na tom polju. Moja je želja, da bugarski narod podpuno usvoji misli u njoj iznesene i da ih u svom životu stopostotno primieni. Jer ovdje su zacrtani putevi, koji nose mir i pravednost, a po tom sreću i zadovoljstvo među narodima.

Prof. A. Ž.

Dr. Vilim Keilbach: Parapsihologija i religija. Okultizam i spiritizam u svietlu novijih naučnih iztraživanja. Zagreb 1944, 8°, str. 130, cijena 160 Kn.

Zaniminje za okultne pojave nije od danas. Ono je vazda bilo razšireno sad u ovom sad u onom obliku. U doba jaćih pometnji i sukoba u društvenom životu naroda ono još jaće obuhvati pojedine narodne slojeve. Nije čudo, da se i danas očituje u pojaćanoj mjeri.

Obseg »okultnog« sužavao se tijekom vremena, što je više napredovalo poznavanje prirodnih znanosti. No uza sav napredak poznavanja prirode još uvijek ima pojava, koje se ne mogu svrstati u red normalnih prirodnih pojava i raztumačiti dosada upoznatim silama odnosno zakonima prirode. Takvim pojavama pristaje, da ih nazovemo parafizićkim odnosno parapsihićkim pojavama. Znanstvenom iztraživanju tih i takvih pojava pristaje ime »parapsihologija«, ukoliko se radi o pojavama, koje leže pored ili s one strane normalnih ili obićeo poznatih psihićkih pojava; ukoliko se radi o takvim pojavama fizićkog znaćaja, pristaje ime »parafizika«.

Dr. Vilim Keilbach razpravlja u svojoj knjizi »Parapsihologija i religija« izerpno o okultizmu i spiritizmu prema posljedicima najnovijih znanstvenih iztraživanja na tom području. Valja odmah naglasiti, da pisac